

О. В. Поштаренко

orcid.org/0000-0003-2242-961X

доктор філософії права, суддя

Самарського районного суду міста Дніпра

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ

Факти прояву такого ганебного явища, як сексуальне насильство під час війни, існували завжди. Насильство різних форм та видів не тільки супроводжує будь-яку війну, а й тільки посилює і збільшує факти прояву цього огидного явища. Так, за даними управління Верховного комісара ООН з прав людини, станом на 21 лютого 2023 року, кількість постраждалих серед цивільних осіб в Україні сягнула 21 293 особи, зокрема 8 006 людей загинули (Гелюх, 2023). Ще важче назвати кількість постраждалих від сексуального насильства в умовах війни. Станом на грудень 2023 року Офіс Генерального прокурора зафіксував 257 фактів вчинення сексуального насильства пов'язаного з конфліктом, повідомлено про підозру 35 військовослужбовцям рф та скеровано 22 обвинувальних акти до суду (Росохата, Шуневич, 2023). Серед постраждалих не тільки жінки, а й 39 чоловіків, з яких 13 – неповнолітніх, серед них – хлопчик. Ці постраждалі знайшли у собі сили проінформувати про скоєні щодо них факти насильства правоохоронні органи, а скільки жертв насильства мовчать, особливо на окупованих територіях – невідомо (Зеленська, 2023).

Органами Міністерства внутрішніх справ з початку широкомасштабного вторгнення і на кінець 2023 року розпочате 71 кримінальне провадження щодо вчинення російськими загарбниками сексуальних насильств, причому наймолодшій жертві було лише 4 роки, а найстаршій – 82. На той час виявлено щонайменше 89 постраждалих унаслідок сексуального насильства з боку окупантів, серед яких не тільки жінки, а й чоловіки та діти. Органами МВД зафіксовано 10 фактів вчинення сексуального насильства щодо дітей (Потика, 2023).

Безумовно, реальна кількість фактів насильства з боку російських окупантів набагато більше, що зумовлено тим, що, не всі потерпілі з різних причин наважуються інформувати про ці факти правоохоронні органи, деякі території України досі не деокуповані. Однак сексуальне насильство в умовах війни – це брутальне порушення прав людини, злочин, який підпадає під дію норм як національного права, так і міжнародного гуманітарного права. Такі злочини не мають терміну давності, вони розслідуються, а особи, що їх скоїли, будуть переслідуватися десятиріччями, і нести відповідальність як на міжнародному, так і національному рівнях.

Стан дослідження. Науковим вивченням кримінально-правових аспектів сексуального насильства, у тому числі й вчиненого під час збройних конфліктів, займалися такі вчені, як: Л.О. Андреева, В.П. Базов, І.В. Берднік, І.В. Гловюк, А.П. Дьяченко, О.В. Дроздова, О.Ю. Дроздов, О.О. Дудоров, М.І. Мельник, В.О. Миронова, М.І. Хавронюк, К.О. Черевко, С.В. Якимова та багато інших. Однак, незважаючи на важливість проведених досліджень, правова характеристика сексуального насильства в умовах війни як кримінального злочину потребує сучасного змістовного наповнення. Зокрема, з огляду на те, що до сексуальних злочинів у мирний та воєнний час застосовуються різні стандарти, злочинцями частіше виступають військові, проти яких цивільне населення є беззахисним.

Постановка завдання. Завданням даної статті є вивчення правової характеристики сексуального насильства під час війни, висвітлення його особливостей і надання пропозицій щодо удосконалення правових методів протидії цьому злочину.

Виклад основного матеріалу. Сексуальне насильство в умовах війни – це навмисні дії сексуального характеру або спроба їх вчинити з використанням примусу, які здійснюються під час війни або військового конфлікту будь-якою особою проти іншої особи без її згоди, незалежно від її віку та статі. Сексуальне насильство, пов'язане із збройним конфліктом – це

злочин в обставинах примусу, адже людина не завжди у данних обставинах може чинити фізичний опір озброєному ворогу, оскільки зброя наділяє злочинця додатковою владою, а для постраждалої людини мова йде про виживання. Тому, відповідно до міжнародної кримінальної практики, доводити про відсутність згоди постраждалим не потрібно і свідчення однієї жертви вважаються достатніми, якщо вони надійні і заслуговують на довіру.

Сексуальне насильство, пов'язане із збройним конфліктом, є грубим порушенням норм Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року (Женевська Конвенція, 1949), наруга над правами людини на життя, здоров'я, особисту недоторканість честь і гідність, її основоположними свободами, в умовах яких людина може реалізувати свої права.

У Міжнародному протоколі із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті (далі – Міжнародний протокол) – комплексі керівних вказівок, що визначають кращу світову практику документування і розслідування сексуального насильства як порушення міжнародного права, запровадженого у червні 2014 року, зазначається, що «Сексуальне насильство є особливо огидною формою насильства. Воно означає звалтування або будь-який інший напад сексуального характеру, вчинений стосовно жінок, дівчат, чоловіків або хлопчиків. Його наслідки можуть бути жорстокими та полягати у сильному фізичному та психологічному впливі на жертв та інших свідків. Сексуальне насильство може спричинювати глибокий дестабілізуючий ефект на громади та населення в цілому». Сексуальне насильство у військовому конфлікті треба розглядати у більш широкому розумінні, воно також охоплює надзвичайно високі рівні насильства як з боку інтимних партнерів, так і військових та не-комбатантів (Міжнародний протокол, 2017, с. 17, 21).

В умовах війни поширені різні форми сексуального насильства і вони не обмежуються тільки звалтуванням. Так, у Міжнародному протоколі, який розроблений завдяки досвіду сотен людей по всьому світу із залученням міжнародних і національних організацій, експертного співтовариства, зазначаються наступні найпоширеніші форми сексуального насильства, перелік яких не є вичерпним:

- звалтування, зокрема вагінальне та анальне проникнення частиною тіла або об'єктом, або оральне проникнення статевим органом як порушника, так і жертви;
- погрози та спроби будь-якої форми звалтування або погрози та спроби інших сексуальних нападів;
- каліцтво жіночих геніталій, зокрема каліцтво піхви, статевих губ, клітора, каліцтво грудей та сосків, каліцтво або відсікання чоловічих геніталій, або інші типи насильства проти статевих органів;
- сексуальне рабство, зокрема шлюбне рабство або позашлюбне співжиття;
- сексуальне катування, зокрема ураження геніталій електричним струмом або стискання сосків, або примус дивитися на сексуальну наругу над партнером чи дитиною;
- примусова проституція;
- примусова вагітність;
- примусова стерилізація та примусовий аборт;
- примусове оголення (Міжнародний протокол, 2017, с. 18).

Цей, на жаль, невичерпний список свідчить про широке коло проявів цього ганебного злочину.

Суб'єктами сексуальних злочинів під час війни можуть бути будь-які особи, зокрема: військовослужбовці окупаційних військ, члени недержавних воєнізованих формувань, добровольчих батальйонів, співробітники правоохоронних органів, інші державні службовці, миротворці, представники гуманітарних організацій та цивільні особи. Переважну більшість актів сексуального насильства здійснюють чоловіки, однак встановлено, що жінки також можуть бути виконавцями, співвиконавцями або підбурювачами скоєння сексуального насильства (Міжнародний протокол, 2017, с. 22; Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 2017, с. 18–31). Безумовно, до відповідальності, у першу чергу, притягаються безпосередні виконавці таких злочинів, наприклад, військовослужбовці окупаційних військ. Однак,

до відповідальності можуть бути притягнуті й особи, які віддавали накази на вчинення сексуального насильства, або знали про те, що відбувається, але не запобігли цьому.

Аналіз повідомлень про підозру російським військовослужбовцям, які вчинили факти сексуального насильства проти жителів України на тимчасово окупованих територіях свідчить, що сексуальне насильство найчастіше застосовувалось з метою:

- отримання від потерпілої особи відомостей щодо проукраїнсько налаштованих жителів тимчасово окупованих територій;
- отримання інформації, необхідної представникам російських збройних та силових структур;
- залякування потерпілої особи (наприклад, у зв'язку із відмовою співпрацювати з окупаційною владою, виявленням в телефоні інформації українського контексту);
- отримання інформації про можливе зберігання зброї;
- отримання інформації про можливі зв'язки потерпілої особи з українськими правоохоронцями;
- отримання інформації стосовно місцеперебування членів сім'ї потерпілої особи, які служать у Збройних Силах України;
- задоволення потреб сексуального характеру (Росохата, Шуневич, 2023).

Як ми бачимо, серед переліку цілей здійснення цього злочину на тимчасово окупованих територіях України, задоволення потреб сексуального характеру стоїть на останньому місці. У зв'язку з цим, ми вважаємо цілком слушним усе частішого застосування експертами замість терміну «сексуальне насильство», термін «сексуалізоване насильство», який дає можливість точніше описати мотив, яким керується злочинець – не отримання сексуального задоволення, у першу чергу, а демонстрація влади та контролю. До прикладів сексуалізованого насильства можна віднести: дії, що калічать статеві органи, примус до оголення, запис відео або розповсюдження інтимних фотографій, сексуальне приниження, сексуальні домагання тощо (Сабадос, 2023).

У Міжнародному протоколі визначають такі основні мотиви агресора:

- сексуальне насильство може скоюватися проти багатьох осіб, будучи стратегією досягнення військових цілей;
- сексуальне насильство можуть застосовувати з метою послаблення громади та отримання контролю над нею;
- сексуальне насильство може виступати як форма катувань у місцях тримання під вартою, в'язницях та слідчих ізоляторах з метою покарання, приниження, залякування постраждалих;
- сексуальне насильство може виступати як спроба вплинути на окремих людей через їхні конкретні функції, роль або посаду в громаді;
- до сексуального насильства можуть вдаватися з метою об'єднання солдатів та бійців, коли вони стають співучасниками злочинів;
- сексуальне насильство може здійснюватися як частина ритуальних або шкідливих колективних практик, наприклад, у віруваннях, що статеві зносини – часто з незайманими та/або дітьми – наділяють бійців особливою силою, непереможністю тощо (Міжнародний протокол, 2017, с. 19–20).

Відповідальність за сексуальне насильство скоєне під час війни або збройного конфлікту, призначають за результатами розгляду судових справ у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі або у національних судах України.

Міжнародний кримінальний суд (надалі – МКС) був створений на підставі договору, відомому як Римський Статут Міжнародного кримінального суду (Rome Statute of the International Criminal Court, надалі – Римський статут), який був укладений 17 липня 1998 року на дипломатичній конференції у Римі представниками 60 держав з метою розслідування і кримінального переслідування та притягнення до відповідальності осіб яких звинувачують у скоєнні найбільш тяжких злочинів, а саме: злочинів геноциду, злочинів проти людства, воєнних злочинів та злочину агресії (Міжнародний кримінальний суд, 2023, с. 10; Римський Статут, 1998). Станом на листопад 2023 року Римський статут підписали всього 137 держав (Україна – 20 січня 2000 р.), але ратифікували лише 124 держави (Україна не ратифікувала).

Юрисдикція МКС обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, а саме таких злочинів, як: злочин геноциду; злочини проти людяності; військові злочини (п. 1 ст. 5 Римського статуту). Такі форми сексуального насильства, як: зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація та інші форми подібні за тяжкістю, кваліфікуються як злочини проти людяності (п.п. g, п. 1, ст. 7 Римського статуту) і військові злочини (п.п. xxii, ст. 8 Римського статуту). До військових злочинів, відповідно до пп. а п. 2 ст. 8 Римського статуту, відносяться також грубі порушення Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року, яка ратифікована Україною 3 липня 1954 року, а саме вчинення проти осіб, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції ряду діянь, у тому числі й наступних: насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження (п.п. а, с п. 1 ст. 3 Женевської конвенції). Щодо цих злочинів, відповідно до ст. 29 Римського статуту, як і інших, що підпадають під юрисдикцію МКС, не застосовуються будь-які строки давності. Війна може тривати роками, а постраждалі з різних причин можуть наважитися звернутися до правоохоронних органів не зразу, а навіть і через роки, все одно правосуддя буде здійснено не зважаючи на строки давності, злочинець повинен понести заслужене покарання.

Судді МКС можуть призначити тюремне покарання у вигляді позбавлення волі до 30 років. МКС не має права призначати смертну кару, однак у крайніх випадках, може призначити довічне позбавлення волі. До основного покарання може бути додано штраф або конфіскацію доходів, майна або активів, отриманих безпосередньо або опосередковано в результаті скоєного злочину (Міжнародний кримінальний суд, 2023, с. 46).

Римський статут передбачає можливість визнання юрисдикції МКС державою, яка не ратифікувала цей договір, але подала про це належним чином оформлену заяву. Так, Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду з двох питань двома заявами Міністерства закордонних справ – від 17 квітня 2014 року щодо справ Майдану та від 8 вересня 2015 року щодо військових злочинів і злочинів проти людяності, вчинених на території України (Назарчук, 2022). 11 грудня 2020 року Канцелярія прокурора МКС в Гаазі повідомила про завершення попереднього вивчення ситуації в Україні (конфлікту на Донбасі й анексії Криму), в результаті чого дійшла висновку про те, що діяння, скоєних в контексті ситуації в Україні, становлять військові злочини і злочини проти людяності в межах юрисдикції МКС. Наступним кроком має бути звернення до суддів Палати попереднього провадження суду за дозволом на розслідування після чого Судова палата Офісу прокурора МКС має ухвалити рішення про відкриття повноцінного кримінального розслідування фактів вчинення військових злочинів і злочинів проти людяності в умовах збройного конфлікту в Україні (Радіо Свобода, 2020).

28 лютого 2022 року прокурор МКС в Гаазі заявив, що його офіс визначив наявність «достатніх підстав» для початку розслідування можливих військових злочинів в Україні. Він доручив своїй команді вивчити всі можливості збереження доказів. Наступним кроком є продовження процесу пошуку та отримання дозволу від Досудової палати МКС на відкриття розслідування, активно й негайно продовжити незалежне та об'єктивне розслідування (Statement of ICC Prosecutor, 2022).

Однак першочергове зобов'язання та право розслідувати злочини та переслідувати в судовому порядку злочинців, з точки зору міжнародного права, несуть держави на території яких скоєно злочин (принцип територіальності), а Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції та може приймати до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи. Важливо також зауважити, що обов'язки держави притягати до відповідальності винних у зґвалтуванні та сексуальному насильстві та забезпечення права постраждалих на правовий захист і відшкодування є двома сукупностями норм міжнародного права, що доповнюють одна одну. Держави несуть основний обов'язок розслідування та в судовому порядку переслідування винних в актах сексуального насильства, які становлять злочини з точки зору міжнародного або національного права, незалежно від того, де ці злочини було скоєно, та незалежно від місця проживання

постраждалих чи підозрюваних осіб. Держава здійснює кримінальне переслідування підозрюваного порушника(ів), і, за умови підтвердження факту злочину, порушника(-ів) засуджують та виносять судовий вирок. У Преамбулі до Римського статуту також зазначається, що «обов'язком кожної держави є здійснення її кримінальної юрисдикції стосовно осіб, які несуть відповідальність за вчинення міжнародних злочинів».

До національних правоохоронних органів, які розслідують і переслідують у судовому порядку осіб у скоєнні сексуального насильства під час війни, відносяться поліцейські слідчі та прокурори, які розслідують випадки сексуального насильства, судді, які виносять судові рішення у цих справах. Так, у травні 2022 року українськими правоохоронцями була оголошена перша підозра російському військовослужбовцю, який зґвалтував мешканку тимчасово окупованої території України. Факти вчинення сексуального насильства в умовах війни, фіксуються на всіх деокупованих територіях, зокрема у Херсонській, Київській, Чернігівській, Харківській областях. Станом на грудень 2023 року Офіс Генерального прокурора зафіксував 257 фактів вчинення сексуального насильства в умовах війни, повідомлено про підозру 35 військовослужбовцям рф та скеровано 22 обвинувальних акти до суду (Росохата, Шуневич, 2023).

Для розслідування воєнних злочинів, пов'язаних з насильством, у вересні 2022 року у Департаменті протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора, було створене Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням і підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством.

Діюче українське законодавство також передбачає можливість розгляду справ про вчинення сексуального насильства пов'язаного з насильством, за відсутності підозрюваного, а оголошення повідомлення про підозру здійснюється шляхом опублікування такого документа на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора. Навіть за умов, якщо військовослужбовець рф, який вчинив такий злочин, повернувся в рф або перебуває на тимчасово окупованій території України, або іншим способом переховується від правоохоронних органів України, факт здійснення повідомлення про підозру є надзвичайно важливим для притягнення його до відповідальності. Це пов'язано з тим, що в українському законодавстві передбачена спеціальна процедура проведення спеціального досудового розслідування, тобто існує шлях до притягнення винних до відповідальності за вчинення сексуального насильства під час війни навіть за умов їхньої тимчасової фізичної відсутності в Україні.

Дії військовослужбовців рф, які вчиняють сексуальне насильство під час війни, кваліфікуються національними правоохоронними органами за статтею 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів та звичаїв війни», яка за зґвалтування, як воєнний злочин, передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 8 до 12 років, а якщо зґвалтування поєднане з умисним вбивством – позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавленням волі (Кримінальний кодекс України, 2001).

Відповідно до закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», Офіс Генпрокурора співпрацює з МКС і передає всі матеріали щодо воєнних злочинів, які фіксуються за ст. 438 Кримінального кодексу України.

Висновки. Незважаючи на те, що в умовах російсько-української війни наша держава тісно взаємодіє і співпрацює з Міжнародним кримінальним судом в Гаазі, існує нагальна потреба ратифікації Україною Римського статуту, на підставі якого створений Міжнародний кримінальний суд. Суд доповнює національні судові системи, коли винних не карають з різних причин національні суди, і може приймати справи до свого провадження з власної ініціативи, а не тільки за зверненням держави. Ратифікація Римського статуту надасть Україні статус учасника Міжнародного кримінального суду, що розширить можливості нашої країни по використанню міжнародних механізмів притягнення до відповідальності осіб, які вчинили сексуальне насильство в умовах війни, оскільки ці злочини, що вчинені на нашій території, стають також підсудними Міжнародному кримінальному суду в Гаазі.

Національний державно-правовий механізм протидії і боротьбі з сексуальним насильством в умовах війни потребує вдосконалення, а саме: законодавчого визначення «сексуальне насильство в умовах війни», причин і умов, які сприяють вчиненню сексуального насильства під час війни, напрями і систему забезпечення протидії таким злочинам. Впровадженню таких заходів буде сприяти прийняття Верховною Радою України таких важливих, із практичної точки зору, розроблених законопроектів, як: «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ проти України, членів сімей загиблих осіб та невідкладні проміжні репарації», «Про облік осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ проти України та відшкодування шкоди завданої життю і здоров'ю».

Література

- Гелюх О. Що таке сексуальне насильство, пов'язане з війною, та як працювати із його наслідками? UNFPA Україна. 11.09.2023. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/crsv_general (дата звернення: 09.02.2024).
- Росохата Д., Шуневич К. Особливості досудового розслідування сексуального насильства під час війни. *Юридична газета*. 14 грудня 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/osoblivosti-dosudovogo-rozsliduvannya-seksualnogo-nasilstva-pid-chas-viyni.html> (дата звернення: 24.02.2024).
- Зеленська О. Генпрокуратура розслідує 171 випадок сексуального насильства проти українців військовими РФ. 04.03.2023. URL: <https://konkurent.ua/publication/112819/genprokuratura-rozslidue-171-vipadok-seksualnogo-nasilstva-proti-ukraintiv-viyskovimi-rf/> (дата звернення: 09.02.2024).
- Потика М. «Невидимий злочин»: скільки випадків сексуального насильства з боку окупантів зафіксовано в Україні. 27.12.2023. URL: <https://socportal.info/ua/news/nevidimii-zlochyn-skilki-vipadkiv-seksualnogo-nasilstva-z-boku-okupantiv-zafiksovano-v-ukraini/> (дата звернення: 10.02.2024).
- Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 20.02.2024).
- Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті. Краща практика документування сексуального насильства як злочину або порушення міжнародного права. Березень 2017 р. 283 с. URL: https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/37-international_protocol_2017_2nd_edition_ukr.pdf (дата звернення: 16.02.2024).
- Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом в Україні 14 березня 2014 р. – 31 січня 2017 р. Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_UA.pdf (дата звернення: 20.02.2024).
- Сабадос К. Розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту: Поради журналістам. 2023 р. 27 квітня. URL: <https://gijn.org/ua/resurs-ua/rozsliduvanna-seksualnogo-nasilstva-v-umovah-konfliktu-poradi-zurnalistam/> (дата звернення: 18.02.2024).
- Міжнародний кримінальний суд. Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд. 2023. Номер ISBN 92-9227-365-5. 68 с. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf> (дата звернення: 12.02.2024).
- Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. № 995_588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n1085 (дата звернення: 12.02.2024).
- Назарчук І. 20 років набуття чинності Римського статуту. Чи є проблемою, що Україна досі його не ратифікувала? 03.07.2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rome-statute-ukraine/31923517.html> (дата звернення 14.02.2024).
- Радіо Свобода. В МЗС привітали висновок Міжнародного кримінального суду у справі щодо ситуації в Україні. 12.12.2020 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mks-vysnovok-mzs/30997138.html> (дата звернення 15.02.2024).
- Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: «I have decided to proceed with opening an investigation.» 28 February 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening> (дата звернення: 23.02.2024).
- Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

References

- Heliukh, O. (2023, September 11). Shcho take seksualne nasylstvo, poviazane z viinoiu, ta yak pratsiuvaty iz yoho naslidkamy? UNFPA Ukraina. https://ukraine.unfpa.org/uk/crsv_general
- Rosokhata, D., Shunevych, K. (2023, December 14). Osoblyvosti dosudovoho rozsliduvannya seksualnogo nasylstva pid chas viiny. *Yurydychna hazeta*. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/osoblivosti-dosudovogo-rozsliduvannya-seksualnogo-nasilstva-pid-chas-viyni.html>

- Zelenska, O. (2023, March 4). Henprokuratura rozsliduje 171 випадок seksualnogo nasylstva proty ukrainsiv viiskovymy rf. 04.03.2023. <https://konkurent.ua/publication/112819/genprokuratura-rozslidue-171-vipadok-seksualnogo-nasilstva-proti-ukrainsiv-viiskovimi-rf/>
- Potyka, M. (2023, December 27). «Nevydymy zlochyn»: skilky випадків seksualnogo nasylstva z boku okupantiv zafiksovano v Ukraini. <https://socportal.info/ua/news/nevidimii-zlochyn-skilki-vipadkiv-seksualnogo-nasilstva-z-boku-okupantiv-zafiksovano-v-ukraini/>
- Zhenevska Konventsia pro zakhyst tsyvilnogo naselennia pid chas viiny vid 12 serpnia 1949 roku. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
- Mizhnarodnyi protokol iz dokumentuvannia ta rozsliduvannia seksualnogo nasylstva v konflikti. Krashcha praktyka dokumentuvannia seksualnogo nasylstva yak zlochynu abo porushennia mizhnarodnogo prava. (2017, Berezyn). 17-22, 283. https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/37-international_protocol_2017_2nd_edition_ukr.pdf
- Seksualne nasylstvo, poviazane z konfliktom v Ukraini. (2014, March 14 – 2017, January 31). Dopovid Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON z prav liudyny. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/ReportCRSV-UA.pdf>.
- Sabados, K. (2023, April 27). Rozsliduvannia seksualnogo nasylstva v umovakh konfliktu: Porady zhurnalistam. <https://gijn.org/ua/resurs-ua/rozsliduvanna-seksualnogo-nasilstva-v-umovah-konfliktu-poradi-zurnalistam/>
- Mizhnarodnyi kryminalnyi sud. Zrozumity Mizhnarodnyi kryminalnyi sud. (2023). Nomer ISBN 92-9227-365-5. 10, 46 68. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf>
- Rymskyi Statut Mizhnarodnogo kryminalnogo sudu. (1998, July 17). № 995_588. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n1085
- Nazarchuk, I. (2022, July 3). 20 rokiv nabuttia chynnosti Rymskoho statutu. Chy ye problemoiu, shcho Ukraina dosi yoho ne ratyfikovala? <https://www.radiosvoboda.org/a/rome-statute-ukraine/31923517.html>
- Radio Svoboda. V MZS pryvitaly vysnovok Mizhnarodnogo kryminalnogo sudu u spravi shchodo sytuatsii v Ukraini. (2020, December 12). [Radio Svoboda]. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mks-vysnovok-mzs/30997138.html>
- Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: «I have decided to proceed with opening an investigation.» (2022, February 28). <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening>
- Kryminalnyi kodes Ukrainy. (2001, April 5). № 2341-III / Verkhovna Rada Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Анотація

Поштаренко О. В. Правова характеристика сексуального насильства в умовах війни як кримінального злочину. – Стаття.

У статті досліджується правова характеристика фактів прояву сексуального насильства в Україні з початком повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію нашої країни. Зазначено, що сексуальне насильство в умовах війни – це злочин, який порушує права людини, підпадає під дію норм як національного права, так і міжнародного гуманітарного права. Сексуальне насильство – це не тільки зґвалтування, а будь-які дії сексуально-інтимного характеру, до яких людину примушують без її згоди, проти її волі, це навмисні дії сексуального характеру або спроба їх вчинити з використанням примусу, які здійснюються під час війни або військового конфлікту будь-якою особою проти іншої особи без її згоди, незалежно від її віку та статі. Такі форми сексуального насильства, як: зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація та інші форми подібні за тяжкістю, кваліфікуються як злочини проти людяності. Щодо цих злочинів не застосовуються будь-які строки давності.

Суб'єктами сексуальних злочинів під час війни можуть бути будь-які особи, зокрема: військовослужбовці окупаційних військ, члени недержавних воєнізованих формувань, добровольчих батальйонів, співробітники правоохоронних органів, інші державні службовці, миротворці, представники гуманітарних організацій та цивільні особи.

Відповідальність за сексуальне насильство скоєне під час війни, призначають за результатами розгляду судових справ у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі або у національних судах України, причому первинну відповідальність за здійснення судочинства несуть держави на території яких скоєний злочин. Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції та може приймати до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи.

Авторка вважає, що, незважаючи на те, що наша держава тісно взаємодіє і співпрацює з Міжнародним кримінальним судом в Гаазі, існує нагальна потреба ратифікації Україною Римського статуту, на

підставі якого створений Міжнародний кримінальний суд. Потребує також удосконалення національного державно-правового механізму протидії і боротьбі з сексуальним насильством в умовах війни, а саме: законодавчого визначення «сексуальне насильство в умовах війни», причин і умов, які сприяють вчиненню сексуального насильства під час війни, напрями і систему забезпечення протидії таким злочинам.

Ключові слова: сексуальне насильство під час війни, Міжнародний кримінальний суд, Римський Статут Міжнародного кримінального суду.

Summary

Poshtarenko O. V. Legal characterization of sexual violence in the conditions of war as a criminal offense. – Article.

The article examines the legal characteristics of the facts of sexual violence in Ukraine with the beginning of the full-scale invasion of the Russian occupation forces on the territory of our country. It is noted that sexual violence in the conditions of war is a crime that violates human rights, subject to the norms of both national law and international humanitarian law. Sexual violence is not only rape, but any act of a sexual-intimate nature, to which a person is forced without his consent, against his will, is an intentional act of a sexual nature or an attempt to commit it with the use of coercion, carried out during war or military conflict by any person against another person without their consent, regardless of their age and gender. Such forms of sexual violence as: rape, sexual slavery, forced prostitution, forced pregnancy, forced sterilization and other forms of similar severity are classified as crimes against humanity. No statute of limitations applies to these crimes.

Subjects of sexual crimes during wartime can be any person, in particular: servicemen of occupation forces, members of non-state paramilitary formations, volunteer battalions, law enforcement officers, other government officials, peacekeepers, representatives of humanitarian organizations, and civilians.

Responsibility for sexual violence committed during the war is assigned based on the results of the consideration of court cases at the International Criminal Court in The Hague or in the national courts of Ukraine, and the primary responsibility for the implementation of judicial proceedings rests with the states on the territory of which the crime was committed. The International Criminal Court complements the system of national jurisdiction and can accept cases not only at the request of a participating state, but also on its own initiative.

The author believes that, despite the fact that our state closely interacts and cooperates with the International Criminal Court in The Hague, there is an urgent need for Ukraine to ratify the Rome Statute, on the basis of which the International Criminal Court was created. It also requires the improvement of the national state-legal mechanism for combating and combating sexual violence in wartime, namely: the legislative definition of "sexual violence in wartime", the reasons and conditions that contribute to the commission of sexual violence during wartime, directions and a system for countering such crimes

Key words: sexual violence during war, International Criminal Court, Rome Statute of the International Criminal Court.